

Онуфрієнко Галина Сергіївна,

доцент кафедри українознавства та загальної мовної підготовки Національного університету «Запорізька політехніка»,
доктор філософії у філологічних науках,
доцент

НЕОНОМІНАЦІЇ ЯК КОГНІТИВНО-ПОНЯТТЄВИЙ РЕСУРС СУЧАСНОГО ЮРИДИЧНОГО ТЕКСТУ

Інтердисциплінарна проблема когнітивно-семантичного потенціалу мови для спеціального призначення, підвалини якої закладено ще ідеями Празької лінгвістичної школи (Б. Гавранек), актуалізована нині в мові права комплексом чинників, серед яких і потреби часу інтенсивної інформатизації соціуму в цілому, і надзвичайна специфіка юридичного дискурсу, і призначення тексту як транслятора інформації у професійній комунікації, і функційний спектр державної мови в сучасному українському суспільстві.

Концепція мови як способу існування права виводить її з числа лише допоміжних для юриспруденції наук. Як вербальні знаки спеціальних понять, тобто як елементи логосу і лексику, терміни в текстах правничої сфери виконують лінгвокогнітивну системоутворювальну функцію, яка пов'язана з ключовим завданням української правової науки – забезпечити засобами державної мови якість нормопроектувальної діяльності, оформленої текстами, обов'язковою ознакою яких є і має бути точність та повна відповідність понять і термінів на їх позначення в рамках термінологічної системи, що прагне досягти трансляції «ідеального/очищеного» змісту дефінованих спеціальних понять.

Відтак саме на лінгво-термінологічний компонент тексту покладено доволі широкий спектр функцій як загальних (номінативна, сигніфікативна, комунікативна, прагматична, трансляційна і навіть евристична), так і спеціалізованих (засіб законодавчої техніки, засіб правозастосувальної діяльності, засіб юридичного регулювання, засіб забезпечення екології правничого мислення тощо). Термінованість тексту в юридичному дискурсі забезпечується і виявляється в термінологічній лексиці та точних дефініціях спеціальних понять.

Термінологічний контекст текстового простору розгалуженого українського юридичного дискурсу активно досліджується з кінця ХХ століття і правниками (серед них – П. Біленчук, В. Гончаренко, Ю. Зайцев, М. Костицький, А. Красницька, В. Навроцький, О. Скакун,

І. Усенко та інші), і університетськими мовознавцями, зокрема, І. Кочан, Г. Онуфрієнко, Ю. Прадідом, О. Сербенською, Л. Чуліндою, О. Юрчук та ін.

Оскільки термінологія галузі право являє собою відкриту й ієрархізовану множину кодифікованих мовних знаків гомогенної та гетерогенної природи на позначення системи відповідних юридичних понять, то цілком закономірним є процес поповнення юридичного дискурсу неолексемами у відповідь на потреби соціуму і фаху номінувати нові явища, поняття, категорії, процеси тощо [4]. Так, в еру активних цифрових технологій виникла, зокрема, проблема кіберзлочинності, що пов'язано також зі швидко збільшуваними масштабами їх загального користування та доступу до них. Серед українських дослідників цієї міждисциплінарної проблеми – О. Баранов, А. Волошин, В. Голубєв, Д. Дубов, М. Карчевський, А. Музика, В. Ліпкан, О. Столяр, І. Яковюк та інші.

Термін *кіберзлочин* стрімко ввійшов у науковий обіг. За своєю лінгвістичною природою він є іменниковим композитом. Поняттєвий зміст цього терміна доволі складний, в його структурі, крім технічного, соціального компонентів, є правовий. На протидію кіберзлочинності спрямоване і співробітництво держав на міжнародному рівні, яке розпочалося ще в грудні 1997 р. [1]. Кіберзлочинність нині має чимало проявів – це і розповсюдження вірусів у мережі, і незаконне вивантаження інформації, і розкрадання або підроблення конфіденційної інформації, і неправомірна модифікація даних, тобто їх спотворення, і злочини щодо авторських і суміжних прав, і злочини, пов'язані з розміщенням протиправної інформації в мережах тощо.

Опрацьовані дані аналітичного огляду сфери інформаційної безпеки переконливо свідчать, що неолексеми на позначення різних видів кіберзлочинів представлені в українській мові переважно запозиченнями з англійської мови [3]. Вони набули граматичного оформлення або у статусі іменників іншомовного походження (*кардинг*), або рідше є похідними гібридними структурами: чи то однослівними термінами з коренем іншомовного походження, що модифікований питомими суфіксами та/або префіксами (*піратство*), чи то кількаслівними термінологічними структурами, де поєднано питому лексему і запозичений термін (*протиправний контент*).

Також як термінологічні знаки функціонують навіть метафоричні вирази у вигляді або кальок з іншої мови, або власнемовних лексико-граматичних конструкцій («*дорожнє яблуко*»). Дефініції як обов'язковий супровід термінованих понять у фаховій

мові представлені в текстах юридичного дискурсу різними структурними моделями визначень: від складної підрядного речення, ускладненого найчастіше характерними для наукового стилю мови дієприслівниковими зворотами, до досить масивної мовної конструкції-опису, що нагадує текст із багатьма необхідними та важливими змістовими уточненнями.

Група неологічних однословів в українськомовних текстах – це прості за внутрішньою структурою (*мальваре* – англ. *malware* від *злиття в усіченій формі* англ. *malicious* + *software*) і композитні (*онлайн-шахрайство*) одиниці різного ступеня термінологізації. У тематичній літературі зафіксовано також *фішинг* (шахрайство у вигляді виманювання конфіденційних персональних даних), *вішинг* (від англ. *voice fishing*, тобто «голосовий фішинг» - суто телефонний різновид фішингу), *кеш-трепінг* (банкоматне шахрайство), *рефайлінг* (несанкціоноване втручання в роботу мереж електров'язку) тощо. Класифікаційний аналіз за ступенем термінологізації дає достатні об'єктивні підстави для розмежовування, зокрема, таких лексичних груп неонімацій: 1) кодифіковані терміни; 2) лексичні знаки, які перебувають у процесі набуття офіційності як терміни (*фішинг*); 3) лексичні знаки, які активно функціонують у практичній сфері, ресурсах Вікіпедії, в соціальних мережах, блогах, пресі, хоча і не є офіційними.

Отже, в когнітивно-поняттєвому просторі текстів юридичного дискурсу вагому комунікативну функцію виконує потужний неолексемний ресурс, який сприяє продуктивній трансляції нових результатів різновекторної пізнавальної творчості в царині юриспруденції. Тексти в цьому ракурсі підлягають класифікації на такі: 1) що використовують неолексеми; 2) що фіксують неолексеми; 3) що запроваджують і дефініюють неолексеми; 4) комбіновані варіації. Неолексеми, зокрема на позначення кіберзлочинів, у текстах сучасного юридичного дискурсу мають не тільки досить широкий семантичний діапазон, але й різний ступінь термінологізації і дефініювання та фіксації в навчальних лексикографічних джерелах для ЗВО [2]. Маніфестуючи потужність різноманітних дериваційних ресурсів української літературної мови для номінації нових явищ, процесів, назв осіб-учасників цих процесів тощо, неолексеми в юридичному дискурсі репрезентують результати інтердисциплінарної взаємодії права і мови та унаочнюють процеси еволюції статусу неолексеми: від нового слова до нового термінологічного знака спеціального поняття.

Список використаних джерел

1. Конвенція про кіберзлочинність: міжнародний документ: від 23.11.2001 [Електронний ресурс] // *Сайт Верховної Ради України*. Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_575.

2. Навчальний російсько-українсько-англійський словник термінологіки кримінального та кримінального процесуального права з мовнокомунікативними завданнями / за заг.ред. Г.С. Онуфрієнко. Запоріжжя: НУ» Запорізька політехніка», 2019. 144 с.

3. Онуфрієнко Г. С. Зовнішні ресурси української юридичної термінології: взаємодія детермінованих і випадкових процесів. *Вісник Запорізького юридичного інституту*. 1999. №3. С. 226–237.

4. Онуфрієнко Г. С. Сучасний юридичний дискурс: риторичні постулати, особливості, актуалітети. *Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи*. Київ: НУВС, 2020. С. 20–23.

Яценко Ніна Олександрівна,

старший науковий співробітник відділу граматики та наукової термінології Інституту української мови НАН України, кандидат філологічних наук

ЗАУВАГИ ДО ВЖИВАННЯ ТЕРМІНА «ОЛІГАРХІЯ» В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Суспільно-політична термінологія на сучасному етапі розвитку перебуває під великим впливом соціодинаміки в Україні. У сучасній мовній динаміці дедалі зростає роль публіцистики та мови засобів масової інформації, адже саме ці функціональні стилі, сфери використання мови найоперативніше відгукуються на бурхливий перебіг подій в українському суспільстві, відбивають зміни в його житті. Нові стосунки в тріаді влада-суспільство-особа упорядковано відповідними найменуваннями в мові. Зупинимось детальніше на вживанні терміна *олігархія*.

Олігархія – «політичне й економічне панування невеликої групи експлуататорів, правляча група експлуататорів» – запозичення із західноєвропейських мов [4, с.181].

Від давнини і до сьогодні цей термін зазнав деяких семантичних змін, але їх разом утримують етимологічні зв'язки з первісною семантикою. Це підтверджує аналіз пояснення згаданої лексеми у словниках іншомовного походження. *Олігархія* – «в експлуаторських державах – одна з форм державного управління, за якої політичне й економічне панування здійснюється невеликою купкою